

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПАЛАМАРЧУК КРІСТІНА ВІКТОРІВНА

УДК 343+341.41/46

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗБІЙ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Савченко Андрій Володимирович,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінального права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Копотун Ігор Михайлович,
Інститут служби зовнішньої розвідки,
проректор з навчальної роботи

кандидат юридичних наук, доцент

Лашук Єфрем Вікторович,
Верховний Суд України,
начальник відділу взаємодії з державними органами
Управління забезпечення діяльності керівництва

Захист відбудеться “5” жовтня 2017 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, Солом’янська пл., 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, Солом’янська пл., 1

Автореферат розісланий “4” вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування в Україні демократичної правової держави передбачає всебічний захист прав і свобод кожного громадянина. Конституція України є гарантом того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю (ст. 3), а також того, що кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю і ніхто не може бути позбавлений цього права, оскільки воно є непорушним (ст. 41). При цьому гарантована Конституцією України охорона власності та прав і свобод особи, їх захист від корисливо-насилювальних посягань є однією з найважливіших правоохоронних функцій нашої держави. Реалізуючи вимоги Основного Закону та підтримуючи цю функцію, Кримінальний кодекс (КК) України встановлює відповідальність за злочини проти власності (розділ VI Особливої частини), що сприяє зміцненню економічного фундаменту суспільства та підвищенню життєвого рівня населення.

Кримінально-правова охорона вказаних прав і свобод людини набуває особливого значення при вчиненні такого злочину проти власності, як розбій (ст. 187 КК України). Саме для цього злочину характерним є застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи, або погрози застосування такого насильства, що робить його одним з найбільш небезпечних посягань проти власності. Враховуючи суспільну небезпеку такого посягання, актуальним є розуміння кримінально-правової сутності розбою та пошук шляхів удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність.

На сучасному етапі розвитку України, враховуючи складну соціально-економічну ситуацію та низький рівень життя населення, у структурі злочинів проти власності, розбій займають вагоме місце серед кількості зареєстрованих злочинів проти власності. Згідно статистичних даних Міністерства внутрішніх справ (МВС) України та Генеральної прокуратури України (ГПУ) кількість розбоїв протягом дев'яти років коливалась в загальних однакових межах (2007 р. – 5716, 2008 р. – 4984, 2009 р. – 5103, 2010 р. – 4029, 2011 р. – 3715, 2012 р. – 2972¹; 2013 р. – 2856; 2014 р. – 3895; 2015 р. – 3556). Хоча є низка обставин, що штучно впливають на низький рівень реєстрації розбоїв (наприклад, латентність, приховування та перекучення статистичної звітності, прогалини досудового розслідування, перекваліфікація розбою на насильницький грабіж тощо). Але у 2016 р. ситуація змінилась – спостерігаємо різкий спалах злочинності, який в 7,5 разів перевищує реєстрацію минулих років (26428)². Тому вважаємо, що слабкою (поряд з іншими факторами) є ефективність ст. 187 “Розбій” КК України, що зумовлено: нечіткістю законодавчого формулювання поняття розбою (через що виникають колізії при розмежуванні його із суміжними складами злочинів – грабежем, вимаганням, бандитизмом); неузгодженістю кваліфікованих та особливо

¹ Дані Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] // Міністерство внутрішніх справ : [сайт]. Київ, 2012. URL : http://mvs.gov.ua/ua/pages/166_Stan_ta_struktura_zlochinnosti_v_Ukraini_2007_2008_rr.htm (дата звернення: 10.03.2015).

² Дані Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України : [сайт]. Київ, 2016. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 01.02.2017).

кваліфікованих ознак цього виду злочину; широкими амплітудами коливань між мінімальною та максимальною межами кримінально-правових санкцій, які не справляють належного превентивного чи виховного впливу на злочинця. Окреслений стан речей не відповідає адекватній оцінці суспільної небезпеки скоєного та може призводити до зловживань при відправленні кримінального правосуддя.

Однією з ключових причин такої негативної ситуації у КК України є неврахування зарубіжного досвіду щодо відповідальності за розбій. Попри те, що ґрунтовні теоретичні розробки щодо кримінальної відповідальності за злочини проти власності, у т.ч. й розбій, здійснювала ціла низка вчених-правників (а саме: М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.С. Батиргарєєва, І.Г. Богатирьов, Г.М. Борзенков, В.О. Владимиров, П.А. Воробей, Л.Д. Гаухман, М.А. Гельфер, В.О. Глушков, В.Г. Гончаренко, О.М. Джу́жа, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, М.М. Ісаєв, О.Г. Колб, І.М. Копотун, Л.М. Кривоченко, Г.А. Кригер, М.Й. Коржанський, В.С. Комісаров, В.В. Кузнецов, Н.Ф. Кузнєцова, Є.В. Лащук, Ю.І. Ляпунов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, П.П. Михайленко, М.П. Михайлов, А.А. Музика, В.І. Осадчий, М.І. Панов, А.О. Пінаєв, М.М. Плєц, І.С. Тишкевич, С.С. Яценко та ін.), все ж таки питання зарубіжного досвіду в них практично не розглядались.

За останні роки кримінально-правова характеристика розбою стала об'єктом пошуків в межах кандидатських дисертацій В.С. Батиргарєєвої “Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло” (Харків, 2002 р.), Ж.Б. Хчояна “Кримінальна відповідальність за розбій за правом України та Італії” (Київ, 2006 р.), О.О. Горішного “Кримінально-правова характеристика розбою” (Харків, 2010 р.), І.І. Гу́ня “Кримінально-правова характеристика насильницьких злочинів проти власності” (Харків, 2012 р.), М.В. Карп'юк “Насильницькі злочини проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльний аспект” (Львів, 2016 р.) та деяких інших вчених, однак порівняльно-правові дослідження у цих роботах викладені недостатньо або взагалі не проводилися. Також на даний час на ниві наукового пошуку перебуває А.П. Рублевський “Кримінальна відповідальність за розбій” (Одеса, 2005 р.). Певною мірою європейський та американський досвід кримінальної відповідальності за розбій був розглянутий у докторських дисертаціях М.І. Хавронюка (2007 р.), А.В. Савченка (2008 р.), а також Ю.А. Дорохіної (2017 р.). Однак, всебічного порівняльно-правового дослідження питань кримінальної відповідальності за розбій в Україні та за кордоном за критерієм належності держав до певних типів правових сімей здійснено поки що не було, через що є необхідність у ретельній розробці цього напрямку задля вирішення низки важливих теоретичних і практичних завдань. Саме окреслені вище обставини вплинули на актуальність вибору теми дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до: Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 р. № 228-IV; Закону України від 11.07.2001 р. № 2623-III “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015-2019 роки, п.п. 2.6, 5.11 (наказ МВС України від 16.03.2015 р. № 275); Концепції реформування

кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08.04.2008 р.); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 р.); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ (НАВС) на 2014-2017 рр., схвалених рішенням Вченої ради академії (протокол № 28 від 29.10.2013 р.).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 22 від 29.11.2011 р.) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 1168, 2011 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є комплексна та системна розробка питань кримінальної відповідальності за розбій в Україні з урахуванням іноземного досвіду, а також формування на цій основі конкретних пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінально-правової охорони власності в Україні.

Досягнення поставленої мети обумовлює необхідність вирішення наступних *задач*:

- обґрунтувати теоретичні та методологічні передумови здійснення дослідження кримінальної відповідальності за розбій в порівняльно-правовому контексті;

- узагальнити історичний розвиток кримінальної відповідальності за розбій як в Україні, так і в зарубіжних країнах;

- з'ясувати сучасний стан кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за розбій за вітчизняним КК та законодавством іноземних держав, що є репрезентантами різних правових сімей;

- здійснити кримінально-правову характеристику складу розбою (його об'єктивних та суб'єктивних ознак) в Україні та іноземних державах, а також кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак цього злочину у контексті порівняльного пізнання;

- дослідити спірні питання кваліфікації розбою та відмінності його від суміжних складів злочинів;

- встановити види та межі покарання за розбій в Україні та іноземних державах;

- визначити основні напрями вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за розбій з урахуванням позитивного іноземного досвіду.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини з приводу кримінально-правової охорони власності в Україні та за кордоном.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за розбій: порівняльно-правове дослідження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання окреслених завдань дослідження використовувались різні загальнонаукові, спеціально наукові та філософські методи, зокрема: *порівняльно-правовий* – дозволив проаналізувати кримінальне законодавство 27 (двадцяти семи) держав світу, враховуючи тип правової сім'ї, до якої вони належать, використовувався для виявлення схожого та відмінного, позитивного й негативного у законодавстві про кримінальну відповідальність та ряду іноземних країн щодо відповідальності за розбій (розділи 1–3); *історико-правовий* – дозволив розкрити історичний розвиток

кримінальної відповідальності за розбій на території, яку займає сучасна Україна, та порівняти його з розвитком іноземного кримінального законодавства, виявивши закономірності розвитку вітчизняного кримінального законодавства під впливом іноземних держав (підрозділ 1.2); *формально-логічний* – дозволив з'ясувати зміст та суть низки кримінально-правових понять в Україні та інших країнах світу (розділ 1–3); *соціологічний* – забезпечив проведення анкетування працівників правоохоронних органів та аналіз його результатів, а також вивчення матеріалів відповідної судової практики (розділ 1–3); *статистичний* – використовувався при вивченні кримінальної статистики про кількість зареєстрованих розбоїв та інших злочинів проти власності для проведення узагальнення та аналізу отриманих даних (підрозділ 1.1, розділи 2–3); *системний* – сприяв вивченню кримінальної відповідальності за розбій як єдиного цілісного явища, що складається з окремих складових елементів (розділи 2–3); *бібліометрії* – застосовувався при вивченні літератури за темою дослідження (розділи 1–3); *діалектичний* – при з'ясуванні сутності кримінально-правових понять та категорій, розгляд їх у взаємозв'язку єдностей та протилежностей (розділи 1–3, висновки); *моделювання* – допоміг сформулювати варіанти змін, що були пропоновані до чинного КК України та вплинули на удосконалення правозастосовної практики (висновки до розділів та загальні висновки).

Емпіричною базою дисертації є: 1) дані вибіркового вивчення 300 архівних кримінальних проваджень (справ), порушених за ст. 187 КК України, розслідуваних органами досудового розслідування Національної поліції України (НПУ) та розглянутих судами різних інстанцій у період 2007–2017 рр.; 2) результати анкетування 280 працівників органів досудового розслідування НПУ з м. Києва та 10 областей України на базі Інституту післядипломної освіти (2016–2017 рр.); 3) 30 рішень Європейського суду з прав людини (ЕСПЛ); 4) офіційна статистика МВС України, ГПУ, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України та інших уповноважених органів про виявлення, розкриття, розслідування та розгляду справ щодо злочинів проти власності у 2007–2016 рр.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є однією з перших комплексних праць щодо вивчення кримінальної відповідальності за розбій в Україні та інших країнах світу, де здійснена розгорнута, послідовна та різнопланова оцінка кримінально-правової сутності розбою як злочину проти власності в порівняльно-правовому аспекті. Конкретний внесок дисертанта в наукову розробку зазначених положень полягає в обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій, що містять елементи наукової новизни, мають теоретичне та практичне значення для кримінально-правової охорони власності від злочинних корисливо-насильницьких посягань, зокрема:

вперше:

– проведене різностороннє дослідження положень законодавства про кримінальну відповідальність України та інших держав (за критерієм приналежності кожної з них до певного типу правової сім'ї: романо-германської, англо-саксонської, далекосхідної та мусульманської) про відповідальність за розбій у порівняльно-правовому вимірі, яке ґрунтується на теоретичних основах кримінального права та результатах вивчення правозастосовної практики, на підставі чого виявлено позитивні (визнання іноземними законодавцями вчинення

розбою із застосуванням зброї або погрозою її застосування кваліфікуючими ознаками цього злочину; чіткі санкції кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за вчинення розбою тощо) та негативні (недостатня кримінально-правова регламентація поняття “розбій” внаслідок чого його розглядають у межах крадіжки чи грабежу; неконкретизовані межі насильства, яке застосовується до потерпілого тощо) характеристики відповідних кримінально-правових норм, а також враховано позитивний зарубіжний досвід у теоретичному та прикладному аспектах;

– встановлено перелік факторів (зухвалість посягання на чуже майно, значна шкода здоров’ю особи, можливість настання наслідків у виді смерті, каліцтва, тяжких тілесних ушкоджень, тощо), які визначають суспільну небезпечність розбою за кримінальним законодавством іноземних країн (Франція, ФРН, Іспанія, Велика Британія, США, Австралія, Туреччина, Іран тощо) та розкрито їх сутність;

– класифіковано розвиток кримінальної відповідальності за розбій в Україні на чотири періоди за критерієм його законодавчого закріплення: 1) становлення кримінальної відповідальності за розбій та віднесення його до злочинів проти власності (911 р. – I пол. XVI ст.); 2) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій (II пол. XVI ст. – 1917 р.); 3) деталізація норм кримінальної відповідальності за розбій (1917 – 1990 рр.); 4) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за розбій (1990 р. – наш час);

– запропоновано відмовитись від категорії “особа, яка його зазнала (нападу)” при визначенні розбою, виклавши ч. 1 ст. 187 КК України у новій редакції: “Напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров’я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства (розбій)”;

– доведено, що, з огляду на зарубіжний досвід та матеріали правозастосовної практики, варто у ст. 187 КК України розширити та уточнити перелік кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, передбачених ч.ч. 2, 3, 4 цієї статті, доповнивши (вже існуючі) наступними положеннями: “розбій, вчинений повторно, або із застосуванням зброї, або предметів, які можуть бути використані як зброя” (ч. 2); “розбій, поєднаний із проникненням в інше володіння особи, або спрямований на заволодіння майном у значних розмірах” (ч. 3), а також запровадити ч. 5: “розбій, спрямований на заволодіння майном в особливо великих розмірах або вчинений організованою групою”, залишивши у ч. 4 цієї статті вказівку на “розбій, спрямований на заволодіння майном у великих розмірах, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень”;

– розроблено оптимальні санкції у ст. 187 КК України, тим самим зменшено коливання між нижніми та верхніми межами покарання у виді позбавлення волі: за ч. 1 – на строк від чотирьох до семи років; за ч. 2 – на строк від семи до десяти років із конфіскацією майна; за ч. 3 – на строк від восьми до тринадцяти років із конфіскацією майна; за ч. 4 – на строк від дев’яти до чотирнадцяти років із конфіскацією майна; за пропонованою ч. 5 – на строк від десяти до п’ятнадцяти років із конфіскацією майна;

– запропоновано, зважаючи на ст. 187 КК України (як загальну норму), привести санкції спеціальних норм, які передбачають відповідальність за вчинення розбою (ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 410, ч. 3 ст. 433 КК України) в межах покарання від чотирьох до п’ятнадцяти років позбавлення волі;

удосконалено:

– наукові положення про необхідність внесення змін до змісту п. 1 примітки до ст. 185 КК України, де автором запропоновано визнати повторним злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених ст.ст. 185, 186, 189–191 або ст.ст. 262, 289, 308, 312, 313, 410, 433 КК України, та у зв'язку з чим виключити п. 2 примітки до ст. 289 КК України;

– наукові позиції щодо доповнення конструкції “розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище” терміном “інше володіння” для узгодження позицій між КК України та Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України, останній з яких визначає вказане поняття;

– правила кваліфікації розбою згідно норм КК України;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні та методологічні засади кримінальної відповідальності за розбій у порівняльно-правовому аспекті, зважаючи на типи правових сімей та їх особливості;

– наукова дискусія про об'єктивні та суб'єктивні ознаки розбою за кримінальним законодавством зарубіжних країн та їх співвідношення з українським законодавством про кримінальну відповідальність;

– пропозиції про зміст терміну “напад” при визначенні поняття розбою та можливість відмови від його подальшого вживання у тексті КК України для уніфікації понятійно-категоріального апарату;

– наукові погляди щодо доцільності існування конструкції “предмети, які можуть бути використані як зброя”, та їх переліку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в ньому пропозиції та зроблені висновки використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – при вдосконаленні законодавства про кримінальну відповідальність щодо злочинів проти власності (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 20.06.2012 р. № 04-19/14-1386);

– *правозастосовній діяльності* – для правильного та однозначного застосування ст. 187 КК України під час виявлення та розслідування розбоїв (акт впровадження Слідчого управління Головного управління Національної поліції в Київській області від 19.04.2017 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні та вивченні навчальних дисциплін “Кримінальне право. Загальна частина”, “Кримінальне право. Особлива частина”, “Особливості кваліфікації окремих видів злочинів (акт впровадження НАВС від 14.06.2017 р.);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшої розробки теоретичних та прикладних питань щодо кримінальної відповідальності за розбій як злочин проти власності (акт впровадження НАВС від 12.06.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені на: науково-практичній конференції “Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки” (м. Київ, 20.12.2011 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції “Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки” (м. Ніжин, 24.02.2012 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Інноваційні

методи реформування правовідносин у сучасних умовах” (м. Тернопіль, 10.04.2012 р.); міжвузівській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні (з нагоди 35-річчя створення кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС)” (м. Київ, 25.04.2012 р.); загально-академічній підсумковій науково-теоретичній конференції, присвяченій Дню науки “Правові дослідження молоді – майбутнє України” (м. Київ, 18.05.2012 р.); VI міжвузівській науково-теоретичній конференції “Актуальні проблеми кримінального права” (м. Київ, 20.11.2015 р.); підсумковій науково-практичній конференції “Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні” (м. Київ, 09.04.2016 р.); круглому столі “Issues of application of English language in theaching of criminal legal disciplines” (м. Київ, 23.06.2016 р.); міжвідомчій науково-практичній конференції “Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії” (м. Київ, 23.06.2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано в 15 наукових публікаціях, з них п’ять статей у виданнях, включених МОН України до переліку фахових наукових видань з юридичних наук, одна – в закордонному юридичному видання (Республіка Молдова), дев’ять – тези наукових доповідей, які оприлюднені на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, п’яти додатків, списку використаних джерел (284 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 244 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 184 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; окреслено зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об’єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; вказано на їх апробацію; наведено відомості про публікації автора.

Розділ 1 “Теоретико-методичні передумови здійснення порівняльно-правового дослідження та історичний розвиток кримінальної відповідальності за розбій в Україні та іноземних державах” структурно складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 “Теоретико-методологічні передумови здійснення порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за розбій”* дисертантом визначено та обґрунтовано, що теоретичними передумовами такого дослідження виступають: по-перше, знання стану, сутності та меж наукових розробок у сфері злочинів проти власності; по-друге, правильне формулювання завдань дослідження, вирішення яких необхідно представити у пропозиціях до удосконалення чинного законодавства; по-третє, наявність у автора дисертації об’єктивного бачення досліджуваних ним питань, їх взаємозв’язок із положеннями суміжних галузей права. Методологічною основою дослідження стали обрані методи наукового пізнання, ключовим з яких є порівняльно-правовий. Поряд з ним автор використовував загальнонаукові та конкретно-наукові методи (зокрема,

історико-правовий, формально-логічний, порівняльно-модельний, соціологічний, статистичний, системний, правового прогнозування, філософський тощо), зміст і призначення яких розкрито у дисертації.

У підрозділі 1.2 *“Історичний розвиток кримінальної відповідальності за розбій в Україні та іноземних державах”* автор аналізує низку історичних документів та виокремлює історію формування поняття “розбій” і рівень його законодавчого закріплення. Дисертант встановив, що слово “розбій” походить від терміну “biti”, що дослівно перекладається як бити, та префіксу “роз”, цим і пояснюється схожість термінів у законодавчих актах слов’янських держав (наприклад, болг. – бия, сербо-хорв. – бити, словенськ. – biti, чешс. – bit і тощо). Вперше, на теренах сучасної Української держави, слово “розбій”, як кримінально-правова категорія, зустрічається в Договорі Олега з Візантією у 911 р. (ст. 7). У тлумачному словнику В.І. Даля (1882 р.) розбій згадується в контексті війни та розбою морських суден. Сучасні словники визначають розбій як напад з метою пограбування, який супроводжується погрозами, насильством, убивством і тощо. Загальною тенденцією генезису поняття “розбій”, на думку дисертанта, є те, що в нормативно-правових актах відповідальність за розбій закріплювалась спочатку у положеннях про злочини проти особи, а згодом – про злочини проти власності. Така тенденція спостерігається й до нині. Загалом норми про кримінальну відповідальність за розбій у різні історичні епохи залежали від багатьох чинників: пріоритету захисту певної форми власності (який характерний як для доби феодалізму, так і для радянського періоду); специфіки способу вчинення розбою; моменту закінчення злочину; розмірів заподіяної винним матеріальної та фізичної шкоди тощо.

Провівши детальний та ґрунтовний аналіз історичних документів, автор пропонує виділити наступні періоди розвитку кримінальної відповідальності за розбій за критерієм законодавчого закріплення цього поняття: 1) становлення кримінальної відповідальності за розбій та віднесення його до злочинів проти власності (911 р. – I пол. XVI ст.), в рамках якого сформовано поняття “розбій” та встановлені санкції за його вчинення; 2) нормативного вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій (II пол. XVI ст. – 1917 р.), поява кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак цього злочину: повторність; розбій, скоєний вперше, але поєднаний з вбивством потерпілого, підпалом двору чи підпалом запасів хліба; 3) деталізації норм кримінальної відповідальності за розбій (1917 – 1990 рр.), який характеризується вагомим впливом соціалістичного права, де зазнає змін мета розбою (з викрадення – на заволодіння чужим майном), а також уточнюються та роз’яснюються форми насильства, які використовуються під час вчинення цього злочину (фізичне та психічне); 4) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за розбій (1990 р. – наш час), який характеризується визнанням розбою найбільш небезпечним злочином проти власності.

Щодо світового розвитку кримінальної відповідальності за розбій, то згадка про цей злочин міститься у багатьох стародавніх джерелах, починаючи з Біблії. Спочатку розбій був споріднений з крадіжкою та не відмежовувався від неї (П’ятикнижжя Мойсея), а вже у Вавилонській державі широко трактувався в законах царя Хаммурапі (§ 22), які ефективно застосовувались на практиці. У становленні розбою як злочину проти власності значний крок вперед зробили

юристи римського права (Закони XII таблиць), в якому спостерігається диференціація кримінальної відповідальності залежно від суб'єкта злочину (неповнолітня особа чи повнолітня). Подальший розвиток кримінально-правових норм за розбій відбувався під впливом національних культур, політичних подій у державах, зростання правової культури громадян та інших чинників соціального та культурного життя населення.

Розділ 2 “Загальні питання кримінальної відповідальності за розбій в Україні та іноземних державах”, складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 “Об’єкт розбою в Україні та іноземних державах” обґрунтовано, що *родовим об’єктом* розбою є суспільні відносини власності, що охороняються законодавством про кримінальну відповідальність та Конституцією України, як основа економічної системи держави. Поряд з цим слід обов’язково виділяти *додатковий безпосередній об’єкт* розбою (з огляду на чинне законодавство, автор визначає ним суспільні відносини, яким заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння поряд з основним об’єктом – здоров’я чи життя особи). *Предмет* є необхідною ознакою складу цього злочину, яка визначена безпосередньо у ст. 187 КК України. Перш за все ним є чуже майно, тобто речі матеріального світу, яким властиві обов’язкові ознаки – юридична, економічна, фізична (встановлено, що у 95,0% вивчених кримінальних проваджень/справ предметом розбою було приватне майно). Поряд з цим національний законодавець вирізняє склади розбою, які посягають на інші об’єкти, мають різні предмети та інші специфічні кримінально-правові характеристики (ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 410, ч. 3 ст. 433 КК України). Встановлено, що у 58,4% випадків суди не зовсім вірно розтлумачують об’єкт і предмет розбою, визначаючи об’єктом, наприклад, майно потерпілого. Відтак, автор звертає увагу на необхідність чіткої, недвозначної детермінованості понятійно-категоріального апарату, а також створення спеціальних інструкцій і навчальних посібників для суддів, введення положень про відповідальність за злочини проти власності до курсу підвищення кваліфікації суддів тощо. Щодо *потерпілого* від розбою, то, не зважаючи на різні позиції вчених, дисертант визнає його обов’язковою ознакою об’єктивної сторони складу розбою. Хоча законодавець і не вживає терміну “потерпілий” у ст. 187 КК України, натомість використовує конструкцію “особа, яка зазнала нападу”.

Автором з’ясовано, що *родовим об’єктом* розбою в зарубіжному кримінальному законодавстві є відносини власності, аналогічно до КК України (наприклад, Латвія, ФРН, РФ, Туреччина, Китай). У деяких країнах (переважно держави-учасниці ЄС) розбій розглядається серед суміжних складів злочинів: майнових злочинів і проступків (КК Франції); злочинів проти майна – КК Польщі, КК Італії, КК Болгарії; злочинних діянь проти чужого майна – КК Австрії; корисливих злочинів – КК Данії; злочинів проти власності та соціально-економічного порядку – КК Іспанії, інших злочинів проти власності – КК Австралії; “non-fatal offences against the person” (злочинів, що не пов’язані зі злочинними наслідками) – Закон про крадіжку Великої Британії 1968 р. тощо. Також дисертант підкреслює, що термін “розбій” застосовується іноземним законодавцем не завжди, склад цього злочину часто розглядається в межах крадіжки чи грабежу (ст.ст. 311–311-11 КК Франції, ст.ст. 238 – 242 КК Іспанії, ст.ст. 198-200 КК Болгарії, § 267 КК

Норвегії, ст.ст. 132.2 – 132.3 КК Австралії, ст. 149 КК Туреччини тощо), що, на думку автора, видається негативним досвідом.

Встановлено, що за кордоном *предметами* розбою виступають: чуже майно або право на майно (зокрема, КК Республіки Білорусь); грошові кошти, цінні папери, чужа рухома річ (КК ФРН, КК Болгарії, КК Данії); державне чи приватне майно (КК Австралії, кримінальні закони США) тощо. Спеціальний предмет розбою, на відміну від вітчизняного законодавства, визначає КК Франції – електроенергія (ст. 311-2). Таким чином, предмет розбою у зарубіжному законодавстві має більш конкретизований характер, що значно полегшує кваліфікацію злочинних діянь (при цьому уточнюється навіть вид майна, наприклад, рухоме або нерухоме). *Потерпілий* від розбою за іноземним законодавством є обов'язкова ознака цього злочину. Соціально-економічні, вікові та інші характеристики потерпілого від розбою, за іноземним законодавством, впливають на його кримінальну відповідальність. Санкція статті буде набагато суворішою, якщо потерпілими визнається велика кількість людей (§ 250 КК ФРН) або якщо потерпілим від розбою стала особа, яка намагалась спинити злочинця (ч. 2 ст. 242 КК Іспанії) тощо.

Проаналізувавши положення Особливої частини КК України та зважаючи на зарубіжний досвід, автор пропонує змінити конструкцію “особа, яка зазнала нападу” на термін “потерпілий” для гармонізації всіх положень КК України, наводячи вагомі та значимі аргументи, у т.ч. з огляду на положення ст.ст. 185, 186, 189, 190 КК України, де прямо зазначено про термін “потерпілий” (з цим згодні 73,5% респондентів).

У підрозділі 2.2 “Об’єктивна сторона розбою в Україні та іноземних державах” встановлено, що згідно ч. 1 ст. 187 КК України об’єктивна сторона розбою полягає в нападі, поєднаному із насильством, небезпечним для життя і здоров’я особи, яка зазнала нападу (56,7% вивчених кримінальних проваджень/справ), або з погрозою застосування такого насильства (43,3% кримінальних проваджень/справ). Насильство при цьому має реальний характер – здатне придушити волю потерпілого і примусити його передати майно винному. Автор підкреслює, що поняття “напад” законодавчого визначення не має, але судова практика тлумачить його як дії, спрямовані на досягнення злочинного результату шляхом застосування насильства до потерпілого чи створення загрози його застосування (абз. 1 п. 24 постанові Пленуму Верховного Суду України № 13 “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об’єднаннями” від 23.12.2005 р.), фактично дублюючи положення ч. 1 ст. 187 КК України. В науці кримінального права (зокрема, про це згадує М.В. Карп’юк) така ознака, як “напад” (в диспозиції ч. 1 ст. 187 КК України) дає теоретичну можливість припущення про існування складу незакінченого розбою, хоча, власне, сутність розбою полягає не в нападі, а в застосуванні насильства, небезпечного для життя та здоров’я особи в момент заподіяння. До того ж, в основу кваліфікації розбою закладена міра насильства, яке застосовується, або погроза його застосування, а не неочікуваний напад. На думку дисертанта, перспективним є удосконалення тексту абз. 1 ч. 1 ст. 187 КК України шляхом виключення вказівки на напад (зокрема, з цим згодні 57,0% респондентів).

У порівняльному плані встановлено, що в кримінальному законодавстві іноземних держав з об'єктивної сторони розбій характеризується по-різному: 1) обманне вилучення речі, яка належить іншій особі, що супроводжується вчиненням насильницьких дій з боку винної особи (КК Франції); 2) застосування насильства, небезпечного для життя і здоров'я особи в момент заподіяння або його погрози з метою отримати чужу рухому річ (КК ФРН); “пограбування” із застосуванням сили або залякування (в рамках крадіжки з кваліфікуючими обставинами згідно КК Іспанії); вчинення крадіжки із застосуванням перед її вчиненням або після сили до іншої особи, наприклад, справа “R v Clouden” у правозастосовній практиці Великої Британії (КК Австралії, Закон “Про крадіжку” Великої Британії); активні дії винного, які виражаються в застосуванні насильства до потерпілого з метою отримання майна останнього, або в примушуванні оформити належним чином цінні папери або інші офіційні документи для отримання з них незаконної вигоди (КК Туреччини); насильницьке отримання речей, які належать іншій особі, отримання неправомірного грошового доходу від іншої особи, примушування іншої особи передати своє майно винному шляхом вчинення до неї насильства або залякування (КК Республіки Корея). При чому, як зазначає автор, КК Республіки Корея чи не єдиний кодекс держав-представників далекосхідної правової сім'ї, який передбачає вказівку на “залякування особи”, тобто застосування до неї не лише фізичного, але й психічного насильства.

У підрозділі 2.3 “Суб'єкт розбою в Україні та іноземних державах” встановлено, що за КК України суб'єктом цього злочину є виключно фізична осудна особа, яка досягла 14 років, тоді як в іноземному кримінальному законодавстві в основу визнання особи суб'єктом злочину покладені різні критерії (вік; осудність; особливі обставини справи; невиправлення неповнолітнього, до якого раніше застосовувались заходи виховного впливу тощо). Автор наголошує, що дані критерії для українського законодавства є недопустимими, обґрунтовуючи таке положення, їх “розмитістю”, нечіткістю та відсутністю законодавчої регламентації застосування. Наголошено, що для положень КК України 14-річний вік особи, яка вчинила розбій, є найбільш оптимальним та раціональним, а отже не потребує підвищення (таку позицію підтвердили 86,2% респондентів). Також автором встановлено, що типовий розбійник, як правило, це – особа чоловічої статі (95,6%), раніше засуджена (частіше всього за крадіжку, грабіж чи вимагання – 75,0%), без вищої освіти (90,1%), безробітна (95,5%). Останніми роками, враховуючи значний спалах злочинності та погіршення соціально-економічних умов життя населення, збільшилась кількість розбоїв, вчинених неповнолітніми.

За кордоном суб'єктом розбою може виступати фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку, що визнається зниженим віком кримінальної відповідальності (аналогічно вітчизняному законодавству). Про це свідчить досвід кримінального законодавства Литви, Білорусії, Молдови, РФ, ФРН, Китаю, Австралії, Італії. З 15-річного віку наступає кримінальна відповідальність за розбій у Польщі (за умови, що до винного вже застосовувались виховні чи виправні заходи, які виявились неефективними), Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії; з 16-річного – у Єгипті та Йорданії; з 18-річного віку – в Іспанії. В ряді країн існує градація кримінального покарання та визначені особливості його призначення для осіб, які досягли 7-ми років (Швейцарія), 12-ти років (Голландія, Сан-Марино), 11-ти років (Туреччина), що безумовно покращує становище неповнолітнього злочинця.

У підрозділі 2.4 “Суб’єктивна сторона розбою в Україні та іноземних державах” автор підтримує точку зору більшості науковців та вказує, що суб’єктивна сторона розбою обов’язково включає прямий умисел, корисливий мотив і мету заволодіти чужим майном (цю позицію підтримують 97,5% опитаних респондентів). Однак, при вчиненні розбою групою осіб чи організованою групою, не в усіх учасників групи може бути обов’язково корисливий мотив, натомість злочинці можуть керуватись цікавістю до вчинення злочинного діяння, неможливістю приймати рішення самостійно тощо. Підкреслено, що в зарубіжних країнах суб’єктивна сторона розбою визначена діаметрально протилежно, виходячи з науково-теоретичних положень кожної країни та її належності до певного типу правової сім’ї (хоча остання ознака не є визначальною). Так, у деяких країнах поняття “суб’єктивна сторона” замінюється іншими категоріями, які визначають внутрішні складові розбою. У ФРН розбій – це умисний злочин, що впливає з терміну “намір”. Про прямий умисел мова йде у КК Австрії та КК Данії. У Великій Британії та США передбачено “mens rea” – елемент суб’єктивної сторони складу злочину, який розкриває мету отримання матеріальної вигоди. Держави мусульманського права та далеосхідні держави зазвичай чітко передбачають мету вчинення розбою – викрадення, заволодіння майном (КК Йорданії), хоча сформульована вона не однаково, проте сутність має тотожну – матеріальний здобуток для злочинця, і, відповідно, все підкріплено корисливим мотивом. На думку автора, перераховані положення безперечно є позитивним досвідом, який відповідно закріплений і в ч. 1 ст. 187 КК України.

Розділ 3 “Спеціальні питання кримінальної відповідальності за розбій в Україні та іноземних державах” містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 “Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки розбою в Україні та іноземних державах” автор вказує на актуальність та доречність диференційованої міри кримінальної відповідальності за вчинення розбою шляхом закріплення низки кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин. З огляду на розбій *кваліфікуючими ознаками* цього злочину (ч. 2 ст. 187 КК України) є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб (10,0% вивчених кримінальних проваджень/справ) або 2) особою, яка раніше вчинила розбій (4,0%) або бандитизм (0,9%); *особливо кваліфікуючими* – вчинення його: 1) з проникненням в житло, інше приміщення чи сховище (ч. 3 ст. 187 КК України) (21,2%); 2) спрямований на заволодіння майном у великих розмірах (6,4%) або 3) особливо великих розмірах (5,1%); 4) організованою групою (3,4%); 5) із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 187 КК України) (9,4%). Звернено увагу на спірні положення, які закріплені в національному КК, щодо повторності вчинення розбою. Зокрема, зазначено про таке: 1) дана ознака зустрічається у восьми статтях КК України (ст.ст. 187, 262, 289, 308, 312, 313, 410, 433), але на визнання розбою повторним не впливає; 2) поняття повторності, яке визначене ч. 3 ст. 32 КК України, не корелюється з положеннями про повторність злочину у ст. 187 цього Кодексу.

Встановлено, що кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки розбою в зарубіжних країнах законодавці визначають більш широко та розгорнуто. Найбільш детально вони визначені в КК Франції, зокрема: наслідки у вигляді каліцтва або хронічного захворювання, смерті потерпілого; якщо розбою передували або його

супроводжували акти жорстокості чи катування; щодо особи, яка перебуває у стані вагітності. Схожий вектор й у КК ФРН, де передбачено: вчинення розбою бандою, організованою з метою системного вчинення крадіжок та розбоїв, або вчинення розбою хоча б двома особами, які є членами однієї банди; тяжкі тілесні ушкодження; або існування небезпеки спричинення смерті потерпілому. Також в іноземних КК вказано на наступні кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки вчинення розбою: нічний час вчинення злочину та спосіб проникнення до житла чи іншого володіння особи – шляхом злому замків, підроблення постанови, використання несправжньої форми представників влади (Голландія); використання безпорадного стану потерпілого (Швеція); напад на осіб, які допомагають потерпілому або намагаються спинити винного (Іспанія); поєднання розбою з викраденням особи (Республіка Сан-Марино); три ступені тяжкості розбою (США, штат Міннесота); нічний час вчинення розбою та з використанням масок (Туреччина); згвалтування в результаті розбою та розбій, який порушує конкретні права особи – власника житла, управляючого морським судном чи літаком (Республіка Корея); згвалтування при вчиненні розбою, яке спричинило смерть жінки (Японії). Спільною рисою кваліфікованих складів розбою у КК усіх досліджених іноземних країн є вчинення розбою із застосуванням зброї.

На думку автора, зважаючи на національний і зарубіжний досвід, обґрунтовано: у ст. 187 КК України: а) відмовитися від конструкції “особа, яка раніше вчинила розбій” на користь терміну “повторно”, поряд з вказівкою на бандитизм, як ознаку повторності розбою; б) доповнити: ч. 2 цієї статті вказівкою на конструкцію “із застосуванням зброї, або предметів, які можуть бути використані як зброя”; ч. 3 – на конструкцію “інше володіння”, враховуючи положення ч. 3 ст. 233 КПК України, а також на “розбій, спрямований на заволодіння майном у значних розмірах”; в) виокремити у цій статті ч. 5, де зробити вказівку на “розбій, спрямований на заволодіння майном в особливо великих розмірах або вчинений організованою групою, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень”, тоді як про “розбій, вчинений у великих розмірах ” залишити в межах ч. 4 ст. 187 КК України (з такими позиціями згодні 84,5% респондентів).

У підрозділі 3.2 “Покарання за розбій в Україні та іноземних державах” проаналізовані санкції статей, які передбачають покарання за розбій в Україні та окремих державах світу. Встановлено, що за таким критерієм, як ступінь суспільної небезпечності, злочин, передбачений ч.ч. 1, 2 ст. 187 КК України, є тяжким, ч.ч. 3, 4 ст. 187 КК України – особливо тяжким. На думку автора, санкції ст. 187 КК України мають занадто широкі амплітуди коливань між нижніми та верхніми межами. Так, за розбій в основному складі (ч. 1 ст. 187 КК України) законодавець передбачив позбавлення волі на строк від трьох до семи років; ч. 2 – на строк від семи до десяти років із конфіскацією майна; ч. 3 – на строк від семи до дванадцяти років із конфіскацією майна; ч. 4 – на строк від восьми до п’ятнадцяти років із конфіскацією майна. Відтак, “розрив” між нижньою та верхньою межами санкцій у ст. 187 КК України становить: чотири роки (ч. 1); три роки (ч. 2), що, на думку дисертанта, є найбільш гармонізованим покаранням з усіх існуючих в цій статті; п’ять років (ч. 3); сім років (ч. 4). Така ситуація не відповідає сучасній оцінці суспільної небезпеки розбою та не несе належного превентивного впливу, зважаючи

на кількість розбоїв, яка невпинно збільшується. Саме тому з урахуванням позитивного іноземного досвіду запропоновано: встановити більш суворе покарання за розбій в його основному складі та зменшити широту амплітуди коливань меж позбавлення волі у ч.ч. 3, 4 ст. 187 КК України (з такими положеннями згодні 71,4% респондентів), та найбільш оптимально визначити її у пропонуванні автором ч. 5 цієї статті.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації представлене теоретико-прикладне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в комплексному багаторівневому порівняльно-правовому дослідженні кримінальної відповідальності за розбій в Україні та іноземних державах, а також вироблення на отриманій основі напрямів удосконалення норм чинного законодавства, об'єднання та приведення до єдиного знаменника теоретичних положень, які містять елементи наукової новизни та мають практичну значущість. Виходячи з поставленої мети, задач, об'єкта та предмета дослідження, автором зроблені наступні висновки:

1. Визначення теоретичних і методологічних передумов здійснення порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за розбій спрямовують подальший вектор роботи та полягають в наступному: знання стану, сутності та меж наукових розробок у сфері злочинів проти власності, а саме – кримінальної відповідальності за розбій; правильне формулювання завдань дослідження, вирішення яких представлено у пропозиціях до удосконалення чинного законодавства; наявність у автора дисертації об'єктивного бачення досліджуваних ним питань, їх взаємозв'язок із положеннями суміжних галузей права, а також ретельне обрання методів наукового пізнання дійсності, ключовим з яких в даному дослідженні є порівняльно-правовий. У контексті роботи автор орієнтувався на чотири типи правових сімей – романо-германську (континентальну), англо-саксонську (загального права), мусульманську та далекосхідну. Під час вивчення встановлено загальні риси кримінальної відповідальності за розбій за кордоном – в більшості держав розбій відноситься до групи злочинів проти власності, який вчиняється з використанням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілого та з корисливих мотивів. При цьому, поряд з відносинами власності, він може посягати на різні об'єкти кримінально-правової охорони (недоторканість житла, статеву недоторканість особи, громадський порядок тощо). До того ж дані, які автор отримав в результаті анкетування (92,5% респондентів) підтверджують важливість вивчення іноземного досвіду щодо кримінальної відповідальності за розбій (як позитивного, так і негативного).

2. Аналіз історичних документів, які передбачали відповідальність за вчинення розбою засвідчив про далеке минуле цього злочину, хоча саме поняття “розбій” виникло приблизно у X ст., через що запропонований дисертантом історичний відлік розпочинається саме з цієї дати. Окреслено наступні умовні періоди розвитку кримінальної відповідальності за розбій: 1) становлення кримінальної відповідальності за розбій та віднесення його до злочинів проти власності (911 р. – I пол. XVI ст.); 2) нормативного вдосконалення кримінальної

відповідальності за розбій (II пол. XVI ст. – 1917 р.); 3) деталізації норм кримінальної відповідальності за розбій (1917 – 1990 рр.); 4) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за розбій (1990 р. – наш час). Для періодизації історичного розвитку дисертантом був обраний критерій законодавчого закріплення поняття “розбій”, адже констатувати певні факти дозволяє лише вивчення та всебічний аналіз офіційних письмових джерел інформації, якими є історичні правничі документи. В цілому вся історія розвитку відповідальності за розбій – це прогресивний та результативний шлях від розбою, як злочину проти особи, суміжного з вбивством, до розбою як одного з найнебезпечніших злочинів проти власності, який посягає на відносини власності. На сучасному етапі розвитку Української держави існує низка проектів законів щодо внесення змін до ст. 187 КК України, які поки що перебувають на стадії обговорення та доопрацювання законодавчим органом України.

Щодо світового розвитку кримінальної відповідальності за розбій, то спочатку він був споріднений з крадіжкою та не відмежовувався від неї (П’ятикнижжя Мойсея), а вже у Вавилонській державі широко трактувався в законах царя Хаммурапі, які ефективно застосовувались на практиці. У становленні розбою як злочину проти власності значний крок вперед зробили юристи римського права (Закони XII таблиць), в якому спостерігається диференціація кримінальної відповідальності залежно від суб’єкта злочину – неповнолітня особа чи повнолітня. Подальший розвиток норм про кримінальну відповідальність за розбій відбувався під впливом національних культур, політичних подій у державах тощо.

3. Сучасний стан кримінально-правових норм, які передбачають кримінальну відповідальність за розбій в Україні, потребує ретельного вивчення, аналізу та вироблення пропозицій, які містять наукову новизну та практичну значущість. Використання порівняльно-правового методу дозволило дисертанту зробити висновки про те, що за кордоном розбій розглядають як один з видів викрадення, поряд з крадіжкою та грабежем. У законодавстві країн-репрезентантів різних правових сімей існує різноманіття термінів, якими позначають розбій: кваліфікована крадіжка (КК Франції), крадіжка (КК Іспанії), грабіж (КК Болгарії, Данії, Тунісу), пограбування (КК Норвегії, Китаю), тяжкий грабіж (КК Швеції), рабери, берглери (кримінальні закони США, Великої Британії, Австралії) тощо. Враховуючи такі понятійно-категоріальні особливості законодавств, кожне з яких зазнало релігійного та політичного впливу, набуло національного колориту, автору вдалось здійснити кримінально-правову характеристику складу розбою в порівняльному аспекті.

4. В контексті розгляду загальних питань кримінальної відповідальності за розбій в Україні та за кордоном проведено повне та всебічне дослідження об’єктивних і суб’єктивних ознак складу вказаного злочину. В результаті чого автором: 1) уточнено родовий та безпосередній об’єкт розбою за кримінальним правом України; 2) звернена увагу на предмет злочину, який суди (судді) часто плутають з об’єктом (58,4% випадків у проаналізованих кримінальних провадженнях/справах); 3) об’єктивно, в контексті злочинів проти власності, оцінено конструкцію “особа, яка його зазнала (нападу)” (ч. 1 ст. 187 КК України), та

запропоновано замінити її терміном “потерпілий”, щоб гармонізувати всі положення розділу VI Особливої частини КК України, крім цього, про таку необхідність свідчить також і позитивний іноземний досвід (більшість країн ЄС, Туреччина); 4) встановлено, що іноземний законодавець подекуди не дає чіткого визначення розбою (зокрема, Франція, Іспанія, Велика Британія, Іран), що негативно позначається на практичному застосуванні кримінальних законів. Наголошено, що оптимальним віком кримінальної відповідальності за розбій є досягнення особою 14-ти років. Поряд з цим відмічені позитивні риси вітчизняного КК, зокрема конкретизовано у ч. 1 ст. 187 КК України мету вчинення розбою – заволодіння майном, з якої опосередковано впливає й корисливий мотив вчинення цього злочину. Також, ураховуючи позитивний іноземний досвід, автором запропоновано: у ч. 2 ст. 187 КК України конструкцію “розбій, вчинений особою, яка раніше вчинила розбій” замінити конструкцією “розбій, вчинений повторно”; доповнити перелік кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак розбою (ч. ч. 2, 3, 4 ст. 187 КК України) наступними: розбій, вчинений із застосуванням зброї, або предметів, які можуть бути використані як зброя (ч. 2); розбій, поєднаний із проникненням в інше володіння особи, або спрямований на заволодіння майном у значних розмірах (ч. 3); запровадити ч. 5 ст. 187 КК України відповідного змісту.

5. Детально розглянуто наступні критерії відмінності розбою від крадіжки, зокрема: а) ступінь тяжкості злочинів; б) наявність чи відсутність додаткових об’єктів злочинів; в) спосіб вчинення злочинів; г) момент закінчення злочинів; г) законодавче закріплення мети вчинення злочинів; д) місце розташування та зміст кваліфікуючих (особливо) кваліфікуючих ознак злочинів; е) види та межі покарань. Поряд з цим визначено критерії схожості цих злочинів, зокрема: а) родовий і безпосередній об’єкти злочинів; б) предмет злочинів; в) суб’єкт злочинів. Водночас, у деяких випадках можливі виключення з вказаних критеріїв.

6. Обґрунтовано встановити більш суворе покарання за розбій в основному складі (зокрема, доведено, що за кордоном значно суворіші санкції, які справляють належний превентивний вплив), а також запропоновано зменшити широту амплітуди коливань між нижніми та верхніми межами санкцій, які передбачені ч.ч. 3, 4 ст. 187 КК України, та розроблено санкцію до пропонованої автором ч. 5 ст. 187 КК України.

7. Запропоновано:

а) викласти ст. 187 КК України у такій редакції (з такими змінами погоджується 89,9% опитаних респондентів):

а) **“Стаття 187. Розбій**

1. Напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров’я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства (розбій) –

карається позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

2. Розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або особою, яка раніше вчинила бандитизм, або із застосуванням зброї, або предметів, які можуть бути використані як зброя, –

карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років із конфіскацією майна.

3. Розбій, поєднаний із проникненням у житло, інше володіння, приміщення чи сховище, або спрямований на заволодіння майном у значних розмірах, – карається позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років із конфіскацією майна.

4. Розбій, спрямований на заволодіння майном у великих розмірах, – карається позбавленням волі на строк від дев'яти до чотирнадцяти років із конфіскацією майна.

5. Розбій, спрямований на заволодіння майном в особливо великих розмірах або вчинений організованою групою, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, –

карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна”;

б) викласти п. 1 примітки до ст. 185 КК України у такій редакції:

“У статтях 185, 186, 187 та 189–191 повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених цими статтями або статтями 262, 289, 308, 312, 313, 410, 433 цього Кодексу”;

в) виключити п. 2 примітки до ст. 289 КК України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Паламарчук К. В. Теоретичні та методологічні засади порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності за розбій. *Митна справа*. 2012. № 6. С. 114–123.

2. Паламарчук К. В. Кримінальна відповідальність за розбій: історичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 3 (82). С. 223–230.

3. Паламарчук К. В. Объективные признаки разбоя: сравнительно-правовое исследование. *Legea si viata*. 2014. № 5/3 (269). С. 59–63.

4. Паламарчук К. В. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за розбій. *Парадигма пізнання: гуманітарні питання*. 2015. № 6 (9). С. 63–76.

5. Паламарчук К. В. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу розбою за КК України: проблемні питання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 177–179.

6. Паламарчук К. В. Покарання за вчинення розбою за кримінальним правом України та іноземних держав: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 219–223.

7. Паламарчук К. В. Актуальність наукових пошуків щодо кримінальної відповідальності за розбій в розрізі кримінального законодавства України та інших країн світу. *Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки*: матеріали науково-практичної конференції, 20 грудня 2011 року. Київ, 2011. № 12. С. 103–105.

8. Паламарчук К. В. Перспективні напрямки удосконалення кримінальної відповідальності за розбій. *Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 лютого 2012 року. Ніжин, 2012. С. 124–126.

9. Паламарчук К. В. Генезис кримінальної відповідальності за розбій. *Інноваційні методи реформування правовідносин у сучасних умовах*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 10 квітня 2012 року. Тернопіль, 2012. С. 68–70.

10. Паламарчук К. В. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки розбою за кримінальним правом України та іноземних держав. *Актуальні питання кримінологічної політики в Україні*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, 25 квітня 2012 року. С. 166–169.

11. Паламарчук К. В. Щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій за кримінальним законодавством України. *Правові дослідження молоді – майбутнє України*: загально академічна підсумкова конференція, 18 травня 2012 року. Київ, 2012. С. 74–76.

12. Паламарчук К. В. Об'єкт розбою за Кримінальним кодексом України та законодавством Європейського Союзу. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали VI міжвузівської науково-теоретичної конференції, 20 листопада 2015 року. Київ, 2015. С. 222–224.

13. Паламарчук К. В. Удосконалення деяких положень ст. 187 КК України. *Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні*: матеріали підсумкової науково-практичної конференції, 9 квітня 2016 року. Київ, 2016. С. 124–127.

14. Palamarchuk K. The provisions of robbery under the Criminal Code of France. *Issues of application of English language in theaching of criminal legal disciplines*: materials of Round Table, June 23, 2016. Kyiv, 2016. P. 113–115.

15. Паламарчук К. В. Призначення покарання за вчинення розбою за Кримінальним законодавством України. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції, 23 червня 2017 року. Київ, 2017. С. 297–299.

АНОТАЦІЯ

Паламарчук К. В. Кримінальна відповідальність за розбій: порівняльно-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2017.

У дисертації здійснено комплексне порівняльно-правове дослідження кримінальної відповідальності за розбій. Висвітлено ряд теоретичних та практичних питань. Виходячи з результатів вивчення історичного розвитку розбою, ґрунтуючись на теоретичних основах та емпіричній базі дослідження, враховуючи позитивний та негативний іноземний досвід, запропоновано низку змін до українського кримінального законодавства. Передусім вони окреслюють межі удосконалення ст. 187 “Розбій” КК України та внесення змін і доповнень у примітку до ст. 185 КК України та примітку до ст. 289 КК України, а також стосуються змін термінології в межах ст. 187 КК України.

Ключові слова: розбій, порівняльно-правове дослідження, власність, чуже майно, потерпілий, напад, насильство, погроза, зброя, кримінально-правові санкції.

АННОТАЦИЯ

Паламарчук К. В. Уголовная ответственность за разбой: сравнительно-правовое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2017.

В диссертации проведено разноплановое сравнительно-правовое исследование уголовной ответственности за разбой в Украине и иностранных государствах, в результате чего выделены общие и особенные черты соответствующих уголовно-правовых норм, а также учтен позитивный зарубежный опыт в теоретико-прикладных аспектах. Раскрыты теоретико-методологические основы исследования уголовной ответственности за разбой в сравнительно-правовом аспекте.

Сделан вывод о том, что в большинстве иностранных государств разбой является одним и наиболее тяжких преступлений против собственности. Исходя из изучения и анализа исторических документов, обосновано выделять четыре последовательные исторические этапы развития уголовной ответственности за разбой в Украине (с X века и до нашего времени), а также выяснено что данное деяние запрещалось всеми мировыми религиями и законами.

Конкретизированы родовой и непосредственный объекты разбоя, при этом автор поддерживает позиции о том, что разбой – это предметное преступление, а его предметом выступает имущество потерпевшего (как в национальном законодательстве, так и в других странах, например, Франции, Испании, ФРГ, Молдове, Китае, Японии и др.).

Также обоснована необходимость отказа от конструкции “лицо, которое подверглось нападению” при совершении разбоя и замены её термином “потерпевший”. Представлены аргументы относительно того, что необходимо расширить перечень квалифицирующих и особо квалифицирующих признаков разбоя, предусмотренных ч.ч. 2, 3, 4 ст. 187 УК Украины, а также дополнить их следующими: разбой, совершенный с применением оружия, или предметов, которые могут быть использованы как оружие (ч. 2); разбой, совершенный с проникновением в другое владение лица, или в целях завладения имуществом в значительном размере (ч. 3). Вместе с этим автор предлагает ввести в ст. 187 УК Украины ч. 5 соответствующего содержания.

Учитывая зарубежный опыт в аспекте наказания за разбой предложено: сбалансировать минимальные и максимальные пределы санкций в виде лишения свободы за это преступление; установить более суровое наказание за совершение этого деяния в его основном составе; привести в соответствие санкции за совершение разбоя в общей норме и в специальных нормах, где речь идет о разбое, установив наказание в пределах от четырех до пятнадцати лет лишения свободы.

В конце исследования диссертантом сделаны важные теоретические выводы, сформулировано новую редакцию ст. 187 “Разбой” УК Украины и предложены изменения в п. 1 примечания к ст. 185 УК Украины, в примечание к ст. 289 УК Украины.

Ключевые слова: разбой, уголовно-правовое исследование, собственность, чужое имущество, потерпевший, нападение, насилие, угроза, оружие, уголовно-правовые санкции.

SUMMARY

Palamarchuk K. V. Criminal liability for robbery: comparative legal research.

– *Manuscript.*

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penal Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The thesis is a comprehensive comparative legal research of criminal liability for robbery. The complex of theoretical and practical questions is covered. Based on the results of the study of the historical development of the robbery, grounded on the theoretical foundations and the empirical basis of the research, taking into account the positive and negative foreign experience, a number of changes proposed to the Ukrainian criminal legislation have been proposed. First of all, they outline the limits of improvement of Art. 187 “Robbery” of the Criminal Code of Ukraine and making alterations and additions to the note to Art. 185 of the Criminal Code of Ukraine and to the note to Art. 289 of the Criminal Code of Ukraine, as well as changes in terminology within Art. 187 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: robbery, comparative legal research, property, another’s estate, victim, assault, violence, threat, weapons, criminal legal sanctions.